

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ТИМОШЕНКО ОЛЕКСІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 378.637.016:796:371.134(043)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ - 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор,
дійсний член АПН України
Андрущенко Віктор Петрович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
Кузь Володимир Григорович,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
завідувач кафедри дошкільної
педагогіки та психології;

доктор педагогічних наук, доцент
Чобітько Микола Григорович,

Національний авіаційний університет,
заступник директора Інституту
міжнародних відносин з наукової роботи;

доктор педагогічних наук, професор
Куц Олександр Сергійович,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри теорії та
методики фізичного виховання.

Захист відбудеться 9 квітня 2009 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «6» березня 2009 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування інформаційно-технологічного суспільства, докорінні зміни соціально-економічного, духовного розвитку держави потребують підготовки вчителя нової генерації. Реалізація цього стратегічного завдання зумовлена глибокими змінами в системі та структурі вищої освіти, а також необхідністю інтеграції національної освіти в європейський освітній простір.

Концептуальні положення щодо змісту й організації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в вищих навчальних закладах базуються на засадах Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Державної національної програми

“Освіта” (“Україна XXI століття”), Національної доктрини розвитку освіти, Болонської декларації (1999 р.), Євросоюзу, рекомендаціях ЮНЕСКО, які наголошують на необхідності фундаменталізації, неперервності, диверсифікації та гнучкості, прогностичності, доступності, відкритості, гуманістичної спрямованості фізкультурної освіти.

Підготовка педагогічних кадрів за напрямом 6.010201 «Фізичне виховання» в сучасних умовах характеризується рядом протиріч, а саме: між вимогами інформаційного суспільства до професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури та їхньою кваліфікацією відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня; процесами демократизації й гуманізації педагогічної науки і практики щодо забезпечення відповідної фізкультурної освіти та їхнім втіленням у професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури; потребами педагогічної науки і практики в урахуванні зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури та недостатнім їх вивченням та узагальненням у вітчизняній педагогічній науці; масовістю підготовки майбутніх учителів фізичної культури та особистісним підходом до їхньої професійної підготовки; обсягом наукової інформації, отриманої за допомогою сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, зокрема мережі Інтернет, та умовами для її застосування в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Вирішення наведених суперечностей потребує оптимізації змісту професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту в вищих навчальних закладах України з метою забезпечення високої конкурентоспроможності вчителя фізичної культури.

Концептуальні засади професійної підготовки педагогічних кадрів досить повно досліджувалися в працях вітчизняних учених (Р.С. Гуревич, В.Г. Кузь, А.О. Лігоцький, Л.О.Хомич, Я.В. Цехмістер, М.Г. Чобітько та ін.), зокрема, підготовки майбутніх учителів фізичної культури – в працях вітчизняних та зарубіжних авторів (В.Г. Ареф'єв, Г.Д. Бабушкін, Л.Є. Варфоломієва, М.С. Герцик, О.Ц. Демінський, Є.В. Дольова, В.І. Завадський, В.П. Каргаполов, М.Н. Краснова, О.С. Куц, Є.Н. Перфильєва, Л.П. Сущенко, А.Х. Тоян, Г.А.Шашкін, Б.М. Шиян та ін.).

Однак сучасні умови розвитку суспільства вимагають оптимальних освітянських вимірів удосконалення методів та змісту освіти відповідно до Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”) та вимог Болонської конвенції. Завданнями, що забезпечують національні інтереси України, зміцнюють авторитет і конкурентоспроможність нашої держави в міжнародних відносинах, зумовлюється потреба постійного оновлення та осучаснення навчально-виховного процесу. Він має бути чітко орієнтований на демократичні цінності, ринкові засади економіки та найсучасніші науково-технічні здобутки.

Найбільший внесок у розвиток теорії оптимізації процесу навчання і встановлення науково обґрунтованого змісту цього визначення зробили Ю.К. Бабанський та М.М. Поташник, які в загально дидактичному плані обґрунтували основні положення оптимізації педагогічного процесу.

Існує багато досліджень, у яких розкрита теорія оптимізації навчально-виховного процесу. Переважно ці роботи спрямовані на визначення суті оптимізації навчально-виховного процесу школярів (Ю.К. Бабанський, В.І. Бондар, Б.І. Загвязинський,

Т.А. Ільїна, В.М. Кузнецова В.О. Сластьонін, М.Д. Нікандров,); дослідження оптимізації викладання дисципліни у вищому навчальному закладі й наукової організації педагогічної праці в школі (С.І. Архангельський, А.П. Верхола).

Прагнення держави інтегруватися в європейський освітній простір потребує переосмислення змісту, функцій і завдань оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах на основі програмно-цільового управління з використанням кредитно-модульної технології навчання, що дасть можливість науково обґрунтувати та доповнити дидактичну систему професійної підготовки вчителя фізичної культури у ВНЗ.

Актуальність проблеми та її недостатня розробленість зумовили вибір теми дисертації **«Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану й загальної проблеми наукових досліджень кафедри теорії і методики фізичного виховання та спорту. Дисертаційна робота є складовою частиною тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Зміст освіти, форми і засоби підготовки вчителів», який затверджений Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол №6 від 25 грудня 2003 року). У межах теми розроблено модель оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури на основі використання програмно-цільового підходу в управлінні професійною підготовкою та застосування кредитно-модульної системи організації навчального процесу студентів за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання».

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол №5 від 22 грудня 2006 року) й узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол №1 від 29 січня 2008 року).

Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування та розробка моделі оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури в вищих педагогічних навчальних закладах, побудованої на засадах програмно-цільового підходу та кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Розкрити й обґрунтувати концепцію, яка становить теоретико-методологічну основу розв'язання проблеми оптимізації професійної підготовки в умовах розвитку сучасної освіти в Україні.
2. Визначити складові компоненти й структуру моделі оптимізації педагогічного процесу в вищому навчальному закладі та шляхи вдосконалення професійної підготовки вчителів фізичної культури.
3. Розкрити особливості впровадження програмно-цільового підходу в процес професійної підготовки вчителів фізичної культури.
4. Розробити та експериментально довести ефективність моделі оптимізації навчання при підготовці вчителів фізичної культури на основі кредитно-модульної технології.

5. Обґрунтувати критерії та показники сформованості професійних знань і вмінь майбутніх учителів фізичної культури, визначити динаміку їхнього розвитку.

6. Розробити, апробувати та впровадити методичний інструментарій реалізації моделі оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури та визначити ступінь її ефективності.

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки вчителів фізичної культури в системі вищих педагогічних закладів освіти.

Предметом дослідження є теоретичні засади і технології оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури в вищих навчальних закладах.

Концепція дослідження. Провідна ідея концепції полягає у розгляді питання оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, яка включає в себе зміст, компоненти, критерії оптимізації, моніторинг якості навчання (науковий супровід), методика оптимізації наукової організації педагогічної праці (програмно-цільовий підхід) і оптимізації навчально-виховного процесу майбутніх учителів фізичної культури шляхом упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в вищих навчальних закладах потребує об'єктивного аналізу зарубіжного досвіду підготовки фахівців і з'ясування перспективних напрямів її оптимізації відповідно до вітчизняних та світових стандартів.

Програмно-цільовий підхід до професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в вищій школі можна розглядати як науково обґрунтовану систему суб'єктно-суб'єктної взаємодії студентів і професорсько-викладацького складу, результатом і головною метою якої є уніфікація і спрощення управлінської діяльності, створення умов для більш ефективного вирішення загальних питань наукової організації педагогічної праці в вищій школі, оптимізація роботи різних структурних підрозділів навчального закладу, спрямованої на розв'язання важливих проблем, що виникають у процесі професійної підготовки студентської молоді.

Структура кредитно-модульної системи сприяє полегшенню визнання навчальних досягнень студентів закладами освіти через використання загальнозрозумілої системи оцінювання (кредит і оцінка), а також забезпечується засобами для інтерпретації національної системи вищої освіти і базується на трьох ключових елементах: інформація (стосовно навчальних планів і програм), використання кредитів (для визначення навантаження студентів) і об'єктивна оцінка навчальних досягнень студентів (за допомогою рейтингової системи оцінювання).

Гіпотеза дослідження. Оптимізація змісту професійної підготовки, осмислення вибору способів його реалізації, включення студентів у навчально-виховний і навчально-тренувальний процеси на рівні максимальних можливостей, створення моделі та організація професійної підготовки з її використанням забезпечить якість підготовки вчителів фізичної культури за таких умов:

- наукової організації педагогічної праці в вищій школі на адміністративному і навчальному рівнях;

- узгодження змісту навчального плану підготовки вчителів фізичної культури з програмами підготовки фахівців у зарубіжних країнах та уніфікація їх у межах України;
- створення якісно нових навчально-методичних комплексів з інтегрованих курсів, спрямованих на реалізацію принципу наступності та єдності змістової та процесуальної сторін навчальної діяльності;
- організації самостійної роботи студентської молоді з використанням комп'ютерних технологій, електронних підручників, навчально-методичних карток вивчення матеріалу та діагностичних засобів визначення успішності майбутніх учителів фізичної культури.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези використовувалися такі методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз і узагальнення філософсько-методологічної, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури, методи моделювання, концептуально-порівняльного та структурно-системного аналізу, які дали можливість з'ясувати сучасний стан теорії і практики оптимізації педагогічного процесу, систематизувати та узагальнити інформацію про досліджуваний об'єкт та створити модель оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури.

- *емпіричні*: опитування, експертне оцінювання, анкетування, педагогічне спостереження, педагогічне тестування для діагностики рівня готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в школі.

- *педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний)* проводиться з метою перевірки ефективності розробленої моделі здійснення професійної підготовки на основі кредитно-модульної системи організації навчального процесу майбутніх учителів фізичної культури.

- *методи математичної статистики*, що включають середньостатистичний аналіз результатів дослідження для опрацювання експериментальних даних та якісного і кількісного аналізу результатів дослідження.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія пізнання, діалектичний принцип взаємозв'язку та взаємозумовленості закономірностей і явищ соціальної дійсності; системний, структурно-функціональний, прогностичний, синергетичний підходи до фізкультурної освіти як системи відкритої і здатної до самоорганізації; положення про роль неперервної освіти у формуванні професіоналізму особистості; концептуальні положення щодо цілісності й наступності змісту багаторівневої підготовки майбутніх учителів фізичної культури в вищих педагогічних закладах освіти.

У теоретичну основу дослідження покладені наукові праці з проблем: обґрунтування теоретичних основ оптимізації (В.І. Андрєєв, Ю.К. Бабанський, В.П. Беспалько, В.І. Бондар, М.О. Данилов, А.В. Жиліна, В.І. Лозова, І.Т. Огородников, М.М. Поташник та ін.); вивчення ефективності використання засобів оптимізації педагогічного процесу (В.К. Буряк, І.Я. Лернер, О.А. Нільсон, В.В. Раєвський, В.І. Смагін, С.Т. Швацький та ін.); застосування новітніх технологій у педагогічному процесі (І.І. Бабін, В.С. Безрукова, В.І. Євдокимов, Т.О. Дмитренко, М.В. Кларін, Н.І. Лапін, Т.В. Машарова, Т.С. Назарова, А.С. Нісімчук, В.Г. Онушкін, В.Ф. Паламарчук, І.П. Підласий, С.Д. Поляков, Г.Ф. Пономарьова,

А.І. Пригожин, С.О. Сисоєва, Н.Р. Юрсубекова, та ін.); застосування оптимальних принципів, методів, форм і засобів у навчанні (А.М. Алексюк, Л.С. Виготський, М.К. Гончаров, І.О.Зимня, Л.Я. Зоріна, П.Ф.Каптерев, М.І. Махмутов, С.Л. Рубінштейн, Ю.А. Самарін, Н.Ф. Тализіна, І.Ф. Харламов та ін.); визначення ефективності впливу окремих факторів оптимального управління на процес навчання (А.А. Бударний, О.Г. Гохман, У.Р. Ешбі та ін.); професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту (Я.А. Бельський, Е.С. Вільчковський, М.А. Герцик, О.М. Вацеба, О.Ц. Демінський, В.П. Каргополов, Ф.М. Медвідь, В.М. Платонов, В.В. Фидельський, Г.А. Шашкін, Б.М. Шиян та ін.); підготовки фахівців фізичного виховання та спорту в зарубіжній школі (Н.Б. Бомова, Б.Л. Вульфсон, М.Є. Кутепов, Л.П. Сущенко та ін.); організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах фізичної культури (О.В. Петунін, В.В. Приходько та ін.).

Експериментальна база та основні етапи дослідження. Дослідження з питань розробки моделі оптимізації професійної підготовки, яка побудована на засадах застосування програмно-цільового підходу в управлінні професійною підготовкою майбутніх учителів фізичної культури та впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу проводилось протягом шести років (2001 – 2007 рр.) у декілька етапів науково-педагогічного пошуку.

На першому – *пошуковому етапі* (2001 – 2002 рр.) здійснено аналіз літератури з питань використання програмно-цільового підходу в управлінні великими системами народного господарства, зокрема у системі функціонування вищих навчальних закладів освіти. Одночасно вивчено досвід організації навчального процесу за кредитно-модульною технологією в зарубіжних та вітчизняних навчальних закладах на основі праць дослідників з проблеми оптимізації, системи управління, професійної підготовки, постанов Уряду України та Міністерства освіти і науки України.

На другому – *моделювальному етапі* (2002 - 2003 рр.) визначені принципи оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищій школі і розроблена модель оптимізації їх професійної підготовки. Проведено констатувальний експеримент для теоретичного обґрунтування застосування програмно-цільового підходу в управлінні професійною підготовкою з метою оптимізації наукової організації педагогічної праці у ВНЗ.

На третьому – *аналітико-узагальнювальному етапі* досліджень (2003-2007 р.р) був проведений формувальний експеримент, мета якого полягала у визначенні ефективності впровадження кредитно-модульної системи навчального процесу на основі застосування програмно-цільового підходу з метою оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Здійснено збирання, аналіз, узагальнення, статистичну обробку експериментальних даних, зроблено висновки.

Дослідно-експериментальна робота проводилась у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, ДВНЗі «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди» та Ізмаїльському державному гуманітарному університеті. Окремі складові професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури уточнювались у процесі пошукового експерименту у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, у Харківському гуманітарно-педагогічному інституті. В експерименті брали участь студенти 1 - 4 курсів і викладачі вищих педагогічних закладів освіти (кількістю відповідно 523 і 38 осіб, а також 46 учителів фізичної культури).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі:

- *вперше* розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірена модель оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури із застосуванням програмно-цільового підходу до системи управління їхнім навчанням; обґрунтовано ефективність використання кредитно-модульної системи організації навчального процесу студентів; розроблено технологію діагностики рівня засвоєння знань та умінь майбутніх учителів фізичної культури із застосуванням засобів інформаційно-комунікаційних технологій, які сприяють ефективній навчально-пізнавальній діяльності при вивченні теоретичного матеріалу, що загалом забезпечує розв'язання практичних завдань, контроль, самоконтроль та оцінювання навчальних досягнень студентів за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання»;

- *удосконалено* пропозиції щодо використання програмно-цільового підходу під час організації навчального процесу майбутніх учителів фізичної культури; конкретизовано чинники, що сприяють підвищенню ефективності кредитно-модульної системи професійної підготовки завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій навчання;

- *подальшого розвитку* дістали теоретичні положення щодо оптимізації педагогічного процесу в вищих навчальних закладах; діагностика рівнів готовності вчителя фізичної культури до роботи в школі.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що визначення змісту оптимізації педагогічного процесу та її багатокритеріальної системи, яка базується на положеннях соціологічного закону оптимальності, відкриває можливості для більш широкого застосування методів і засобів оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури як об'єкта, що управляється на основі використання програмно-цільового підходу.

У роботі теоретико-методологічно обґрунтовано модель оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури на основі впровадження кредитно-модульної технології навчання; визначено вимоги до системи організації навчального процесу у світлі Болонської конвенції; розроблено технологію діагностики навчальних досягнень студентів із використанням рейтингової системи контролю знань і умінь учителів фізичної культури.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати в процесі професійної підготовки вчителів фізичної культури слугуватимуть базовим теоретичним підґрунтям для оптимізації змісту освітньо-професійної програми майбутнього фахівця, який має працювати в різних умовах, у загальноосвітніх навчальних закладах сільської та міської місцевості. Розроблено і впроваджено:

- комплект навчально-методичних матеріалів, що включає навчальний план для підготовки вчителів фізичної культури за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», модульні навчальні програми з інтегрованих курсів «Теорія і методика фізичної культури» та «Теорія і методика викладання спортивних і рухливих ігор»;

- навчально-методичний посібник «Теорія і методика спортивних і рухливих ігор» для студентів факультетів фізичного виховання педагогічних ВНЗ (модульний варіант);

- технологію діагностики знань і вмінь майбутніх учителів фізичної культури на основі рейтингової системи оцінювання успішності студентської молоді (для проміжного й підсумкового контролю);
- методичні рекомендації щодо впровадження програмно-цільового підходу в процесі управління професійною підготовкою вчителів фізичної культури у ВНЗ за допомогою виконавчих і контрольних програм та програми корекції.

Матеріали дослідження покладені в основу науково-методичного забезпечення та організації процесу підготовки вчителів фізичної культури в вищих навчальних закладах. Отримані теоретичні висновки та результати дослідження можуть бути використані при укладанні навчальних програм з професійно орієнтованих дисциплін зазначеної спеціальності, розробці лекційних курсів і практичних занять, при написанні підручників і методичних посібників з проблем підготовки фахівців фізичного виховання і спорту.

Теоретичні положення та практичні напрацювання, які відображені в дисертаційному дослідженні, використані в процесі професійної підготовки вчителів фізичної культури Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка №07-10/1735 від 23.09.08 р.), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди» (довідка №812 від 13.11.08 р.), Ізмаїльського державного гуманітарного університету (довідка №1-4/118 від 16.01.08 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка №2140/01-11 від 06.12.07 р.), Слов'янського державного педагогічного університету (довідка №359/08 від 12.02.08 р.), Харківського гуманітарно-педагогічного інституту (довідка №01-12/85 від 28.02.08 р.).

Особистий внесок здобувача. У навчальному посібнику «Теорія і методика викладання спортивних і рухливих ігор», написаному у співавторстві з Р.М. Мішаровським, особисто дисертантові належить обґрунтування підходів до інтеграції знань у процесі вивчення спортивних і рухливих ігор. У статтях, опублікованих у співавторстві, особистого внеску здобувача стосуються такі аспекти: концептуальний підхід створення технології оцінювання навчальних досягнень студентів [15]; науковий підхід до створення модульних програм у процесі підготовки фахівців фізичного виховання і спорту [16].

Вірогідність та аргументованість одержаних результатів і висновків забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних положень; використанням взаємодоповнюючих та взаємокоректуючих методів, адекватних меті дослідження, аналізом теоретичного й практичного матеріалу; обробкою результатів педагогічного експерименту за допомогою методів математичної статистики, об'єктивністю критеріїв оцінки кількісних і якісних показників експериментальних даних, запровадженням планів підготовки і навчальних програм, структури комплексного контролю знань, тестових завдань в навчальний процес педагогічних університетів, у яких здійснюється підготовка вчителів фізичної культури, педагогічним експериментом та кількісним і якісним аналізом його результатів; обговоренням результатів дослідження на численних науково-методичних і науково-практичних конференціях та семінарах.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження апробовані на Других Міжнародних драгоманівських читаннях 2004 року (м. Київ); IV Міжнародній конференції «Реалізація здорового способу життя – сучасні

підходи» 17-18 травня 2007 року (м. Дрогобич); Міжнародній науково-практичній конференції «Науково-методичні засади управління якістю освіти в педагогічних навчальних закладах» 25 березня 2008 року (м. Київ); X Міжнародній конференції «Фізична культура, спорт та здоров'я» 4-5 грудня 2008 року (м. Харків); Всеукраїнському семінарі деканів і завідувачів кафедр фізичного виховання вищих навчальних закладів 5-6 листопада 2004 року (м. Львів); Всеукраїнській науково-практичній конференції 19-20 жовтня 2005 року (м. Запоріжжя); Всеукраїнській науково-практичній конференції 16-17 квітня 2008 року (м. Суми); науково звітних конференціях викладачів НПУ імені М.П. Драгоманова (2004 - 2008 рр.).

Кандидатська дисертація «Розвиток швидкості і точності ігрових дій у дівчаток 10-14 років, які займаються баскетболом» (спеціальність 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення) була захищена у жовтні 1999 року. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображені у монографії, 2 навчально-методичних посібниках, навчально-методичному комплексі та 28 статтях, серед яких 22 статті у спеціалізованих фахових наукових виданнях України, 4 у збірниках Міжнародних, Всеукраїнських науково-практичних конференцій; 24 роботи виконано одноосібно.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація викладена на 587 сторінках, з яких 379 сторінок основного тексту, і складається з переліку умовних скорочень, вступу, 5 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел (534 найменування, з них 29 зарубіжних авторів). Робота містить 14 таблиць, 2 схеми, 35 рисунків і 18 додатків (на сторінках 380 – 531).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, наукову новизну роботи; викладено концепцію дослідження, сформульовано гіпотезу, охарактеризовано методологічну основу, теоретичне й практичне значення, експериментальну базу та етапи роботи; подано відомості про апробацію й упровадження отриманих результатів.

У першому розділі дисертаційної роботи «**Теорія та методологія оптимізації професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах**» показано, що в теорії й практиці термін *оптимізація* має універсальне значення і широке застосування в різних сферах. Перехід на ринкові відносини вимагає одночасно поєднувати оптимізацію з покращанням виробничих відносин і з використанням науково-технічного прогресу.

У педагогіці на сьогодні ідея оптимізації отримала найбільший розвиток стосовно навчально-виховного процесу школярів та наукової організації педагогічної праці вчителів, про що свідчить велика кількість публікацій з цього напрямку, а саме: Ю.К.

Бабанського, А.М. Дорошевича, І.В. Лопаткіної, М.М. Поташніка, Т.А. Соколової, В.С. Яснецова та ін. Їхні положення залишається повністю правомірними, оскільки оптимізація навчання й виховання школярів дає можливість закласти більш міцний фундамент знань, необхідних для подальшого навчання випускників у вищих закладах освіти з метою отримання достатніх знань та умінь, що сприятимуть їх професійному й соціальному росту.

Однак умови функціонування ВНЗ і навчально-виховного процесу в ньому відрізняються від загальноосвітнього навчального закладу організацією як педагогічної праці, так і всім процесом навчання та виховання у вищій школі. Це пов'язано зі специфікою діяльності професорсько-викладацького і студентського складу, а саме: ВНЗ – це складна структурна система, вона значно більша за розмірами, ніж загальноосвітня школа, і під час управління нею виникають певні труднощі; діяльність викладачів і студентів передбачає, крім здійснення навчально-виховного процесу, проведення науково-дослідної роботи; однією із форм професійної підготовки є наявність у навчальному плані виробничої практики, яка пов'язана з майбутньою професією фахівця.

Таким чином, професійна підготовка фахівця передбачає проектування навчально-виховної системи, складання навчально-програмної документації, кваліфікаційних характеристик, навчальних планів, програм, підручників; наукову організацію педагогічної праці професорсько-викладацького складу; управління науково-дослідною роботою тощо. Природно, що при цьому необхідно переглянути (або доповнити) критерії оптимізації професійної підготовки фахівця, можливості реалізації педагогічною теорією своїх прогностичних функцій по відношенню саме до цього об'єкта – професійної підготовки та її елементів. У зв'язку з цим необхідна організація спеціальних досліджень, пов'язаних з оптимізацією педагогічного процесу на основі прогнозування цілей і змісту професійної підготовки з урахуванням довготривалих змін у соціально-економічній і науково-технічній сфері суспільного життя.

У другому розділі **«Конструювання змістової моделі оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури»** розкрито сутність терміна *оптимізація професійної підготовки* та розроблено комплексну, структурно-функціональну модель оптимізації професійної підготовки вчителя фізичної культури у ВНЗ. Під оптимізацією професійної підготовки ми розуміємо цілеспрямований вибір педагогами найкращого варіанта побудови процесу, який забезпечує за певний час максимальний результат, що відповідає потребам суспільства стосовно підготовки фахівців.

Аналіз науково-методичної літератури засвідчує, що для оптимізації професійної підготовки велике значення має формулювання чітких критеріїв, за якими буде здійснюватись оцінка оптимальності системи професійної підготовки фахівця. Вона повинна включати в себе систему управління його підготовкою та процес навчання і виховання студентської молоді.

Крім відношення досягнутих результатів до затрат часу, до критеріїв оптимізації необхідно включити й відповідність результату соціально значимим цілям, тобто ввести ще один - оптимальності. В даному контексті ця мета виконує роль ідеальної моделі й максимальних результатів, до досягнення яких потрібно прагнути. Нами показано, що оптимально функціонуючою слід вважати таку систему професійної підготовки, яка одночасно відповідає трьом критеріям: 1) досягненню максимально можливих

для конкретних умов результатів професійної підготовки фахівця, 2) виконанню нормативів часу, який відводиться на професійну підготовку в цілому і на проведення аудиторних занять зокрема, 3) максимальній відповідності результатів соціально обумовленим цілям, які поставлені суспільством перед вищою школою. Введення третього критерію виключає можливість спекуляцій з визначенням оптимального рівня при практичному застосуванні ідей оптимізації, а також стимулює професорсько-викладацький склад до постійного прагнення досягнути оптимального рівня.

Що стосується моделі оптимізації професійної підготовки вчителя фізичної культури, то вона має дві складові (рис. 1):

1. Наукова організація педагогічної праці в вищій школі.
2. Навчально-виховний процес у вищій школі.

При цьому оптимізація наукової організації педагогічної праці в вищій школі складається з двох компонентів:

- а) управління вищим навчальним закладом (структурним підрозділом);
- б) діяльність керівника ВНЗ (структурного підрозділу).

До оптимізації управління вищим навчальним закладом (структурним підрозділом) належать: планування й організація, регулювання й корекція діяльності, спортивна та матеріально-технічна база, поточний і підсумковий контроль функціонування вищого навчального закладу, аналіз результатів його діяльності.

При визначенні критеріїв оптимізації управління вищим навчальним закладом (структурним підрозділом) нами використовувався принцип максимізації та мінімізації, тобто досягнення максимально можливих для конкретних умов результатів при мінімальній затраті часу чи зусиль.

Що стосується оптимізації діяльності керівника ВНЗ (структурного підрозділу), то вона визначалась за трьома критеріями: зміст діяльності (обсяг і якість виконаної роботи); ступінь згуртованості колективу за певний період роботи; авторитет керівника (виборність керівника).

Стосовно оптимізації навчально-виховного процесу майбутніх учителів фізичної культури, то дослідження спрямовувалося на з'ясування особливостей набуття знань у галузі фізичної культури і спорту, специфіки педагогічної діяльності, на виявлення її процесуальних умов, пошук основного «технологічного» засобу і, нарешті, переосмислення під цим кутом традицій здійснення професійної підготовки студентів за напрямом 6.010201 «Фізичне виховання», створення на цій основі схеми організації навчального процесу за кредитно-модульною технологією, що відповідає вимогам, які ставляться до вищих педагогічних навчальних закладів.

Оптимізація навчально-виховного процесу вчителя фізичної культури стосується таких складових підготовки та її результатів:

- а) форми навчання;
- б) види підготовки;

в) організаційно-методичне управління професійною підготовкою: форми організації занять, моніторинг якості професійної підготовки;

г) професійна компетентність;

д) готовність до здійснення професійної діяльності.

Необхідно зазначити, що розроблена модель може значно оптимізувати професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури, оскільки, наприклад, неефективне управління ВНЗ або його структурним підрозділом, не дасть можливості швидко та оперативно впроваджувати новітні технології в навчальний процес або підвищити рівень здійснення науково-дослідної роботи професорсько-викладацьким і студентським складом, що у свою чергу, значно погіршить професійну підготовку фахівця. Або, скажімо, неправильні рішення, які приймає керівник щодо функціонування ВНЗ, не дадуть можливості оптимізувати професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури, оскільки воно не буде відповідати одному із критеріїв оптимізації. І навпаки, неправильно дібрані методики, засоби і форми організації навчального процесу чи погані стосунки між студентами не розв'яжуть завдання оптимізації професійної підготовки в цілому, незважаючи на ефективне управління даним процесом та авторитет керівника й згуртованість колективу.

Дослідження показало, що в ситуації, що склалася в сучасному ВНЗ для оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців необхідний передусім за все програмно-цільовий підхід, основну роль у якому відіграють науково обґрунтовані цілі. Довівши свою ефективність у розв'язанні великих економічних і соціальних завдань, він успішно впроваджується у планування та управління вирішенням складних проблем, які існують у ВНЗ. Водночас ефективність такого підходу значно підвищується, якщо його застосовувати і до менших за масштабом систем. Це пояснюється тим, що структурні підрозділи ВНЗ також є складними системами, що включають управлінські, наукові, суспільні, педагогічні підсистеми.

Оскільки особливістю програмно-цільового підходу є пріоритет головної мети й орієнтація на кінцевий результат, у дослідженні обґрунтовано застосування програмно-цільового підходу до оптимізації управління вищими навчальними закладами (структурними підрозділами), який складається з наступних стадій:

- передцільова: вивчення сучасного стану професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури і можливості вдосконалення даної системи в майбутньому, дослідження проблем ринку нових спеціальностей і спеціалізації в галузі фізичної культури і спорту, можливості поєднання декількох спеціальностей тощо);
- цільова: формування головної мети (підготовка висококваліфікованих, конкурентноспроможних учителів фізичної культури для нашого суспільства),
- програмна: розробка стратегії реалізації цілей (опис заходів і шляхів поетапного досягнення мети, впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу і на цій основі розробка навчальних планів, робочих програм, використання технології рейтингової системи оцінювання, яка проявляється в розробці структури комплексного контролю знань та умінь студентської молоді);

- організаційна: створення системи й органів управління (взаємодія ректорату, деканату (дирекції інституту), кафедр, спортивного клубу та дирекції спортивного комплексу у здійсненні професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, спортивно-масової, фізкультурно-оздоровчої роботи серед студентської молоді та комерційної діяльності спортивного комплексу для забезпечення навчального процесу необхідним обладнанням, інвентарем, підтримання спортивної споруди в належному стані);

- практична: здійснення програм відповідними організаціями (розробка планів роботи деканату (дирекції інституту), кафедри, Вченої ради факультету (інституту), спортивного клубу, молодіжного центру, які функціонують у ВНЗ);

- контролю та діагностики (проведення Вченої ради факультету (інституту), засідання деканату (директорату), на яких розглядаються питання щодо виконання планів та програм, запланованих відповідними структурними підрозділами, здійснення проміжного та підсумкового контролю на базі застосування рейтингової системи оцінювання успішності майбутніх учителів фізичної культури, моніторинг якості освіти);

- отримання результату: підведення підсумків, корекція програм (робота з випускниками, зі школами, вивчення проблем молодих спеціалістів, які виникають під час їхньої професійної діяльності, і на цій основі корекція програми підготовки).

У рамках програмно-цільового підходу до оптимізації навчального процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у дослідженні виділено чотири рівні розробки й реалізації програм:

- загальноуніверситетський рівень;
- факультетський (інститутський) рівень;
- груповий (кафедральний) рівень;
- особистісний рівень.

Кожна програма повинна містити відповіді на питання: коли вона буде виконана; де буде реалізована; хто її виконає; якого результату планується досягти; які критерії реалізації даної програми. У зв'язку з цим першочергове значення має питання про структуру програми, яка є комплексом виконавчих та програм управління.

Нами створена виконавча програма для впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу студентської молоді, а для керівництва її виконання - були створені програми управління, які в свою чергу поділяються на програми контролю й корекції.

Обґрунтовано, що ефективність управління багато в чому залежить від стилю управління. Особистість керівника є одним із чинників оптимізації будь-якої складної системи, зокрема й сучасного вищого навчального закладу.

Отже, оптимізація наукової організації педагогічної праці у ВНЗ залежить від ефективності застосування програмно-цільового підходу до планування і управління, що, у свою чергу, великою мірою пов'язано зі змістом програм, з тим, на якому рівні вони виконуються, з роллю керівника, котрий очолює виконання даних програм з метою досягнення поставленої мети, тобто досягнення кінцевого результату.

У третьому розділі цієї роботи «**Науково-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури на основі кредитно-модульної технології навчання**» подано результати дослідження, які характеризують особливості оптимізації професійної підготовки на основі організації навчального процесу майбутніх учителів фізичної культури за кредитно-модульною системою організації навчального процесу. У зв'язку з цим, у роботі була проведена експертиза Державних стандартів вищої освіти зі спеціальності 6.010100 «Педагогіка і методика середньої освіти (фізична культура)». З цією метою проведено незалежну експертизу. У ролі незалежних експертів виступили провідні викладачі різних вищих навчальних закладів. Експерти здійснили рангування шляхом присвоєння відповідних балів дисциплін, які повинні ввійти у навчальний план підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Рангуванню підлягали лише запропоновані дисципліни, що входять до циклу природничо-наукової підготовки та циклу практичної й професійної підготовки, виходячи з того, що найбільш вагома дисципліна оцінювалася 9 балами і далі по мірі зменшення значимості. При цьому експертам було також запропоновано об'єднати окремі дисципліни в один інтегрований курс залежно від галузі їх вивчення та обґрунтувати підстави до такого об'єднання. При визначенні компетентності експертів враховувався стаж їхньої роботи в галузі фізичної культури та спорту, наявність відповідної освіти, наукового ступеня та вченого звання. При цьому було опитано 39 респондентів.

89% експертів відповіли, що дані Стандарти розроблені достатньо якісно і професійно, але разом з тим існують певні недоліки, які можуть значно знизити якість підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Висловлені зауваження полягають у наступному: у необхідності впровадження в навчальний план дисципліни «Медико-біологічний контроль у фізичному вихованні з основами математичної статистики», що дасть можливість розширити та поглибити науково-природничу підготовку студентів, а також підвищити значимість професійної освіти; у доцільності значного збільшення кількості годин не тільки на основні теоретичні дисципліни («Теорія і методика фізичної культури», «Фізична реабілітація»), а й на базові види спорту («Теорія і методика викладання гімнастики», «Теорія і методика викладання легкої атлетики», «теорія і методика викладання плавання» тощо). Окремі дисципліни потребують зміни назви, наприклад, дисципліну, «Олімпійський та професійний спорт» доречно було б назвати «Дитячий та юнацький спорт» і закласти у зміст цієї дисципліни розгляд питань і завдань, які стоять перед тренуванням та підготовкою дітей та підлітків, а в деяких дисциплінах слід було б доопрацювати зміст програмного матеріалу і погодити його з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів - «Фізична культура».

Також під час складання навчального плану необхідно враховувати деякі особливості, притаманні європейській системі професійної підготовки, яка базується на кредитно-модульній системі організації навчального процесу (КМСОНП). Тому одним із завдань даної роботи було здійснення порівняльного аналізу та виявлення шляхів наближення змісту фізкультурної освіти бакалавра фізичного виховання і спорту українських вищих навчальних закладах до змісту освіти в зарубіжних навчальних закладах, в яких поділ на ступеневу підготовку зафіксований більш чітко.

Аналіз зарубіжного досвіду показав, що навчальні плани підготовки вчителів фізичної культури в вищих навчальних закладах різних зарубіжних країн за співвідношенням циклів дисциплін і розподілом їх за періодами навчання суттєво відрізняються. Так, у ході аналізу навчальних планів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Опольського політехнічного університету (Польща) та Університету штату Північної Дакоти (США) виявлено, що в українській програмі значно більша, ніж у зарубіжних ВНЗ частина годин відводиться на вивчення дисциплін, які належать до циклу соціально-гуманітарної та економічної підготовки, тоді як в західних програмах – на опанування циклів науково-природничої, практичної та професійної підготовки. При цьому кількість часу, який відводиться на вивчення вибіркового циклу, в українських та польських програмах підготовки значно менша, ніж в американських. Ще однією відмінністю є значна подрібненість дисциплін в українській програмі. Так, структуру плану підготовки бакалавра фізичного виховання та спорту Опольського політехнічного університету формують 36 дисциплін. З них 5% відводиться циклу соціально-гуманітарної та економічної підготовки, 27% - циклу науково-природничої підготовки, 55% - циклу практичної та професійної підготовки, 13% вибіркового циклу. В Університеті штату Північної Дакоти навчальний план містить лише 29 дисциплін, з яких 6% належать циклу соціально-гуманітарної та економічної підготовки, 20% - циклу науково- природничої підготовки, 50% - циклу практичної та професійної підготовки, 24% - дисциплінам вибіркового циклу.

В плані нашого дослідження заслуговують на увагу дані Л.П. Сущенко стосовно того, що у 50-70 роках навчальні плани вищих педагогічних закладів нашої країни, які готували майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту, зокрема вчителів фізичної культури, складались в середньому з 25 дисциплін, у 80-90-х роках – з 29.

Що стосується Державних стандартів вищої освіти зі спеціальності 6.010100 «Педагогіка і методика середньої освіти (фізична культура)», то у програмі підготовки майбутніх учителів фізичної культури є понад 50 дисциплін у нормативній частині циклу. Разом з вибірковою частиною в середньому налічується 62 дисципліни. (рис. 2). При цьому слід зазначити, що порівняно з навчальними планами підготовки фахівців у зарубіжних країнах кількість блоків (циклів) становить 4. З них до циклу соціально-гуманітарної та економічної підготовки відносяться 20% дисциплін, до циклу науково-природничої підготовки - 21%, до циклу практичної та професійної підготовки - 47% дисциплін. Що стосується вибіркової частини циклу підготовки, то він містить 12% дисциплін.

Крім цього, суттєво відрізняється й сама організація навчального процесу. Так, професійна підготовка вчителів фізичної культури в американських університетах характеризується високим ступенем індивідуалізації та диференціації: студенти мають можливість самостійно складати навчальний план, визначати навчальне навантаження на семестр, обирати курси з різних видів фізичної активності на одному з 3-х рівнів складності. Вибір форм і методів організації занять зумовлюється реалізацією університетами особистісного, діяльнісного й рефлексорного підходів до навчання майбутніх учителів фізичної культури. При цьому акцент робиться на взаємодії теоретичних і практичних аспектів навчальних дисциплін, розвитку практичних умінь студентів у процесі всіх форм занять і педагогічних практик (Т.Ю. Осадча).

Рис. 2 Порівняльна характеристика наявності дисциплін у різних навчальних планах підготовки майбутніх учителів фізичної культури

Аналізуючи Державний стандарт вищої освіти та особливості підготовки фахівців у європейських країнах, ми дійшли висновку, що основу професійної підготовки вчителів фізичної культури повинні складати інтегровані курси, які ґрунтуються на таких дидактичних засадах: економність – ущільнення й концентрація навчального матеріалу, усунення дублювання при його вивченні; сталість інтегративного базису, об'єднання декількох навчальних дисциплін на основі однієї із них; наявність достатнього обсягу навчального матеріалу, який може бути вивчений на ґрунті іншої дисципліни. Це дало можливість зменшити до 39 кількість дисциплін у навчальному плані. При цьому зміст підготовки не змінився, лише були враховані зауваження, які отримані під час експертної оцінки фахівців у даній галузі, що дало можливість оптимізувати професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури.

Зокрема були створені такі інтегровані курси: «Морфофункціональні та метаболічні основи фізичного виховання і спорту», «Медико-біологічні основи фізичного виховання і спорту», «Теорія і методика фізичної культури», «Теорія і методика рухливих і спортивних ігор», «Основи здоров'я», «Медико-біологічний контроль у фізичному вихованні з основами математичної статистики», «Організація та управління у сфері фізичної культури» та «Теорія і методика викладання гімнастики».

Необхідно вказати на те, що протягом трьох років (1 – 6 семестри) навчання всі студенти, незалежно від додаткової спеціалізації, навчаються за єдиною програмою, а починаючи з сьомого семестру, студентська молодь вивчає спеціальні дисципліни, що дає можливість їм свідомо обрати ту чи іншу спеціалізацію.

Зазначимо, що поділ діяльності на модулі, змістові модулі та навчальні елементи як тривалий і складний процес розпочинається зі структурування навчального матеріалу, необхідного для оволодіння певною професією, зокрема вчителя фізичної культури. В його основі лежить ідея виділення із загального змісту навчання відносно самостійних, функціонально завершених підсистем, які отримали назву «Модуль». Це не просто якась доцільно визначена частина навчального матеріалу, а його цілісна завершена складова.

Було враховано, що подрібнення роботи на надто малі компоненти перетворює програму на громіздку конструкцію. Надмірне укрупнення модулів вступає у протиріччя з самою ідеєю модульного підходу, оскільки веде до ототожнення модулів з розділами навчальних програм, що притаманно традиційній системі професійної підготовки.

Підготовка зведеної відомості модулів – це важливий етап роботи з оформлення майбутньої модульної навчальної документації. Однак під час побудови програми для інтегрованих курсів чи дисциплін, де передбачені практичні заняття, на яких

відбувається формування та розвиток рухових умінь і навичок, провідне місце займають змістові модулі й навчальні елементи. Тому після завершення етапу створення модулів розпочинають розробку змістових модулів і навчальних елементів.

Усі змістові модулі в системі професійної підготовки студентів, можна розподілити на шість основних груп: теорія, діяльність, графічна інформація, методи і засоби навчання, обладнання та інвентар, техніка безпеки.

Такий розподіл дозволяє чітко адресувати навчальні матеріали та будувати стійкі міждисциплінарні зв'язки, які, не позбавляючи гнучкості всю програму, органічно поєднують в один навчальний пакет матеріали, наприклад, з історії розвитку певного виду спорту, знання про спортивні споруди, обладнання та інвентар, техніку і тактику виду спорту, методи діагностики тих, хто займається фізичною культурою і спортом, методика навчання і суддівства з виду спорту, техніку безпеки під час занять певним видом спорту тощо. На підставі результатів дослідження доведено, що в системі кредитно-модульної технології навчання, побудованій на діяльнісному підході, головними є змістові модулі групи, до якої належить діяльність (формування професійних умінь і навичок та практичне засвоєння методики навчання з певного виду спорту чи фізкультурно-оздоровчої діяльності). Всі інші мають за мету підтримати діяльність, створити відповідні умови, дати необхідну інформацію, застерегти від небезпеки, що може виникнути під час занять фізичною культурою, навчити використовувати сучасні методи та інформаційні технології в навчальному процесі.

Під час розробки модульної документації не можна всю інформацію, яка потрібна для оволодіння професійною навичкою, вмістити в одному змістовому модулі, оскільки при такому підході втрачається гнучкість модульних навчальних програм, виникає складність у забезпеченні міждисциплінарних зв'язків, стає неможливим використання змістових модулів та навчальних елементів для конструювання модульних навчальних програм залежно від спеціалізації, забезпечення їх відповідності чітко діагностованій меті навчання.

У зв'язку з тим, що майже 40% усього часу відводиться на самостійну і майже 10% на індивідуальну роботу студентів, стає необхідною підготовка інформаційних матеріалів, які давали б можливість студенту самостійно контролювати хід вивчення тієї чи іншої дисципліни (модуля). Особливістю створення експериментальних робочих навчальних програм є те, що в них міститься навчально-методична картка, в якій показаний графік вивчення матеріалу з кожного модуля (дисципліни) щотижня. Це дає можливість майбутнім учителям фізичної культури володіти інформацією про те, які теми слід вивчати і на якому тижні; що виноситься на самостійну роботу і коли здійснюється індивідуальна робота; який вид контролю і коли він здійснюється, а також скільки балів студент отримає за те чи інше модульне завдання. Крім цього, перелік модулів, змістових модулів та навчальних елементів у порядку їх вивчення відіграє також важливу роль при розробці індивідуального плану навчання студента та контролю за ходом його виконання.

Встановлено, що перевагою кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) є рейтингова система оцінювання успішності студентів, яка враховує різні види активності останніх, а не тільки їхню роботу під час аудиторних занять. Рейтингова система оцінювання передбачає виставлення підсумкової оцінки за результатами поточного контролю з усіх видів

навчальних робіт, які виконував студент у межах залікової одиниці. Тобто за кожний вид навчальної роботи студентові нараховується певна кількість балів, за результатами підсумкового контролю теж йому надається відповідна кількість балів, але оцінка, яку отримає студент у залікову книжку виставляється за загальною кількістю балів, набраною за активність у межах залікової одиниці.

У дослідженні представлена єдина, інтегрована структура контролю знань, умінь і навичок майбутніх учителів фізичної культури, на основі якої можна розробити рейтингову систему оцінювання успішності студентської молоді залежно від форм навчального процесу (теоретичні й практичні заняття); видів контролю: проміжний (залік) і підсумковий (іспит); терміну викладання (один семестр, один, два чи три навчальні роки); кількості кредитів, що відведені на вивчення дисципліни в семестр (1, 2 чи 3 кредити).

При цьому модель спеціаліста в галузі фізичної культури і спорту передбачає вміння вчителя фізичної культури володіти методикою навчання й удосконалення технічних прийомів, складати конспекти занять, підбирати фізичні вправи відповідно до завдань, поставлених на уроці, організувати і проводити спортивні змагання, обслуговувати ігри в як суддя на майданчику. Засвоєння теоретичного курсу різних видів спорту є підставою для формування уявлень студентів про їхні великі можливості, про місце цих видів спорту в системі фізичного виховання в Україні, про значення методики навчання різних видів спортивної діяльності. Саме тому поняття “методична підготовка” розглядається нами як структурна складова професійної підготовки, що стає навчальним педагогічним майданчиком, де студенти реалізують особистісний потенціал, власну педагогічну майстерність і компетентність під час розв’язання педагогічних завдань.

Рейтингова система повинна бути зрозумілою не тільки викладачеві, а й студенту, аби він міг самостійно оцінити свої можливості, тобто зробити самооцінку своїх знань, умінь і навичок з дисципліни, що вивчається. Це дасть можливість студенту самостійно виявити свої недоліки, які б він міг під час самостійної роботи виправити.

Якщо оцінку знань та умінь з теоретичних дисциплін здійснювати не складно, то контроль за успішністю студентської молоді з практичних дисциплін вимагає розробки його структури при застосуванні рейтингової системи, яка передбачала б оцінку всіх сторін підготовки, що складає модель професійної компетентності вчителя фізичної культури. Виконання студентом завдань проміжного контролю є обов’язковим етапом вивчення навчальної дисципліни.

При цьому в змістовному модулі визначається мінімальна кількість навчальних елементів знань (поняття, класифікація, історичні факти тощо) і практичних дій, які необхідно засвоїти, щоб, з одного боку, сформуваного фахівця, а з іншого, – забезпечити успішне засвоєння наступних навчальних дисциплін. За допомогою модульного завдання оцінюються як в цілому змістові модулі, так і окремі навчальні елементи: теоретичні знання, рухові уміння й навички, здібності до організації й проведення змагань та занять.

У випадку, коли інтегрований курс вивчається протягом 2-х і більше семестрів із проміжним семестровим контролем у формі заліку та підсумковим – у формі іспиту, то загальний підсумковий рейтинг визначається як середнє арифметичне рейтингів проміжного контролю.

Знаючи наперед структуру контролю знань з навчальної дисципліни, студенти мають право самостійно оцінювати свої знання перед складанням заліку чи іспиту. Результати самооцінки студентів використовуються викладачем для більшої об'єктивності оцінювання.

Об'єктивним методом оцінювання рівня знань та умінь майбутніх учителів фізичної культури є тестування як психодіагностична методика вимірювання та оцінювання досягнутого розвитку особистостей, умінь та знань. При цьому тести досягнень, на відміну від широковідомих тестів інтелекту, віддзеркалюють не стільки вплив набутого досвіду і загальних здібностей на поведінку та розв'язання тих чи інших завдань, скільки вимірюють вплив соціальних програм навчання, професійної підготовки на ефективність навчання, формування різних спеціальних умінь.

У четвертому розділі дисертаційної роботи **«Впровадження моделі оптимізації професійної підготовки в навчально-виховний процес майбутніх учителів фізичної культури»** представлено схему організації навчального процесу за кредитно-модульною технологією навчання і виявлено, що дана схема є не просто системою визначення навчального навантаження студентів, це цілком нова філософія організації навчального процесу, яка складається з трьох періодів: пропедевтичного, навчання і підсумкового (рис 3). Впровадження КМСОНП передбачає реорганізацію традиційної схеми «навчальний семестр - навчальний рік, навчальний курс», створення інтегрованих курсів, раціональний поділ матеріалу дисципліни на модулі, змістові модулі та навчальні елементи й перевірку якості засвоєння теоретичного й практичного матеріалу кожного модуля, використання більш широкої шкали оцінювання знань, вирішальний вплив суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку.

Як засвідчили результати експерименту, рейтинг успішності студента, створює добрий психологічний клімат в академічних групах. Однак досягнення високих результатів у навчанні не можливе без напруженої постійної роботи викладача, додаткових затрат часу. При виконанні цих умов завжди підвищується активність студентів, формується почуття відповідальності й розвивається ініціативність, виробляється бажання досягти успіхів, дисциплінованість. Рейтинг успішності стимулює активність студентів, значно покращується відвідування занять, забезпечує об'єктивність оцінки знань, поліпшує рангування з успішності, необхідне для обґрунтованого відбору студентів на другий етап навчання, при необхідності переводу з контрактної на бюджетну форму, для продовження навчання в магістратурі тощо.

При впровадженні кредитно-модульної системи організації навчального процесу в професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури, застосовувався програмно-цільовий підхід, який дав можливість уніфікувати й спростити управлінську діяльність, створити умови для більш ефективного розв'язання загальних питань наукової організації педагогічної праці в вищій школі, оптимізувати роботу різних структурних підрозділів навчального закладу у вирішенні важливих проблем. Визначення ефективності впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у професійну підготовку вчителів фізичної культури здійснювалося за

допомогою двох критеріїв: 1) досягнення максимально можливих для конкретних умов результатів; 2) мінімальна затрата часу, зусиль тощо.

Проведено моніторинг процесу впровадження КМСОНП, який передбачав комплекс спостережень, спрямованих на отримання достовірної інформації про ефективність здійснення підготовки майбутніх учителів фізичної культури та всебічної оцінки питань щодо організації навчального процесу й розробки документації, яка необхідна в процесі професійної підготовки студентів на основі кредитно-модульної технології навчання.

Моніторинг упровадження новітніх технологій у навчальний процес з використанням програмно-цільового підходу дозволив отримати результати, що засвідчують позитивну динаміку переходу з традиційної системи організації навчального процесу на кредитно-модульну технологію.

При цьому встановлено, що переваги КМСОНП полягають у наявності використання тестових завдань, на це вказали 41,1% опитаних; 56,9% респондентів перевагою вважають орієнтацію на кінцевий результат. Крім цього, під час навчання за КМСОНП спостерігається позитивна психологічна атмосфера. Так, студенти, які навчалися за КМСОНП, психологічну атмосферу в групі оцінили 3,4 балами, тоді як під час навчання за традиційною технологією лише 2,4 балами за п'ятибальною шкалою оцінювання. Найбільші труднощі у студентської молоді викликає дуже велика самостійність при вивченні дисциплін (60,1%) та незвична форма контролю знань й умінь майбутніх учителів фізичної культури (25,5%).

У п'ятому розділі даної роботи **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності моделі оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури»** проведено експеримент з перевірки ефективності розробленої моделі оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури, обґрунтовано критерії оцінювання професійної компетентності студентів за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання», здійснено аналіз результатів експерименту.

Прийняття ціннісно-орієнтованої настанови на отримання необхідних професійних знань, умінь і навичок студентів за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» дало змогу визначити основні критерії (мотиваційний, когнітивний та діяльнісний), відповідні рівні готовності студентів (високий, базовий, достатній та низький), за допомогою яких можна визначити сформованість основних компонентів цієї професійної якості майбутніх вчителів фізичної культури.

У дослідженні ефективності моделі оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури брали участь студенти 1-4 курсів. На першому етапі оцінювалася доступність навчально-методичного та інформаційного забезпечення, а також визначався рівень знань та практичних умінь студентів за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання». Потім простежувалася динаміка цих показників під впливом експериментального навчання, що базувалося на обґрунтованих у дослідженні

теоретико-методичних засадах оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах, і на завершення було проведено їх заключний зріз. Перевірка ефективності результатів педагогічного експерименту здійснювалася шляхом тестування студентів, анкетування вчителів фізичної культури, проведення підсумкового комплексного кваліфікаційного іспиту.

Ефективність упроваджених новітніх технологій організації й управління професійною підготовкою фахівців була підтверджена статистичною обробкою результатів роботи. При цьому обчислювались: показник засвоєння знань, дисперсія, середньоарифметичні й середньоквадратичні показники, коефіцієнт мінливості, щільність розподілу балів. Необхідно зазначити, що на початку експерименту рівень знань як у контрольній, так і в експериментальній групах практично був однаковий.

Аналіз результатів педагогічного експерименту показав, що за час проведення формувального експерименту загальний рівень сформованості потребно-мотиваційного компонента у студентів експериментальної групи значно виріс порівняно з навчанням за традиційною системою, про що свідчить інтеграційний показник мотивації. Так, високий рівень сформованості потребно-мотиваційного компонента в експериментальній групі становив 21,1%, базовий – 42,8%, достатній – 30,4% і низький лише 5,7%. Що стосується контрольної групи, то високий рівень сформованості спостерігався у 15,7% досліджуваних, базовий – у 38,4%, достатній – у 33,6%, а низький становив 12,3%.

Загальний рівень сформованості когнітивного компонента професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури також вищий в експериментальній групі, ніж у контрольній про що свідчить показник знань, який підвищився відповідно на 0,55 і 0,47 бали.

Готовність студентів за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» за діяльнісно-технологічним компонентом в експериментальній групі сформувалась успішніше, порівняно з контрольною. Так, рівень готовності дорівнював відповідно 26,2% і 22,1%. Базовий рівень становив в експериментальній групі 30%, а в контрольній – 34,6%. Достатній рівень під час навчання за кредитно-модульною технологією дорівнював 26,1%, а за традиційною системою – 20%. Низький рівень в експериментальній і контрольній групі становив відповідно 17,8% і 23,3%. Також слід зауважити, що якість проведення навчально-тренувального процесу з кожним роком покращувалася. Так, за 2004 – 2005 навчальний рік середня кількість тих, хто покращив своє спортивне звання, становить 15%, у 2005-2006 навчальному році – 20%. Що стосується 2006 – 2007 року, то середній відсоток таких студентів становить 28%.

Аналіз одержаних результатів засвідчує, що високий рівень готовності фахівців до своєї майбутньої діяльності за інтеграційним компонентом в експериментальній групі (41,8%, порівняно з 17,9% на попередньому етапі)

значно покращився відносно контрольної групи (21,8%, порівняно з 18,2% на вихідному етапі). Базовий рівень дещо знизився у студентів, які навчалися за кредитно-модульною технологією (31%, на початку експерименту 34,1%), ніж у тих, хто навчався за традиційною системою (28,9%, порівняно з 33,9% на попередньому етапі). Достатній рівень в експериментальній групі становив 24,1% (порівняно з 38,4% на вихідному етапі), а в контрольній 39,2% (на початку експерименту 38,1%). Низький рівень готовності виявлено лише у 3,7% студентів експериментальної групи (порівняно з 9,6% на попередньому етапі), тоді як у контрольній групі досліджуваних на низькому рівні готовності до роботи вчителем фізичної культури залишилося 10,1% (порівняно з 9,8% на вихідному етапі).

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури в вищих навчальних закладах.

Результати проведеного теоретичного й експериментального дослідження підтвердили правомірність провідних положень висунутої гіпотези, засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання наступних висновків:

1. У дисертації розкрито і обґрунтовано концепцію оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури в вищих навчальних закладах, яка включає в себе: зміст, компоненти, критерії оптимізації, моніторинг якості навчання (науковий супровід), методика оптимізації наукової організації педагогічної праці (програмно-цільовий підхід) та оптимізації навчально-виховного процесу студентів шляхом упровадження кредитно-модульної технології навчання.

2. Теоретико-методологічний аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури дозволив розкрити сутність терміна «оптимізація професійної підготовки» та визначити складові компоненти і структуру моделі оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури, яка відповідає вимогам цілісності, відкритості й мобільності. Під оптимізацією професійної підготовки слід розуміти цілеспрямований вибір педагогами найкращого варіанта побудови процесу, який забезпечує за певний час максимальний результат, що відповідає потребам суспільства стосовно підготовки фахівця.

В моделі оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури конкретизований зміст, технологічні підходи, критерії, організаційно-методичне забезпечення. Модель базується на двох складових: оптимізація наукової організації педагогічної праці в вищій школі та навчально-виховного процесу студентської молоді. Від них залежить кінцевий результат процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. При цьому оптимізація наукової організації педагогічної праці в вищій школі складається з управління вищим навчальним закладом

(структурним підрозділом) і діяльності керівника ВНЗ (структурного підрозділу). До оптимізації управління ВНЗ (структурним підрозділом) належать наступні компоненти: планування й організація, регулювання й корекція діяльності, спортивно-метерайльна база, поточний і підсумковий контроль функціонування ВНЗ в цілому і структурного підрозділу зокрема та аналіз результатів діяльності.

Навчально-виховний процес майбутнього вчителя фізичної культури включає в себе різні форми навчання, види підготовки, організаційно-методичне управління професійною підготовкою, до якого входять: використання засобів, методів і принципів, різні форми організації навчального процесу й моніторинг якості освіти, що складається з різних форм контролю (проміжний і підсумковий), та професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, яка включає наступні компоненти: потребно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-технологічний, інтеграційний. Зміст технологічних підходів оптимізації професійної підготовки визначається особливостями програмно-цільового підходу та організацією навчального процесу на основі кредитно-модульної технології навчання.

3. Критерії оптимізації переводять загальні критерії професійної підготовки на реальні можливості педагогічної системи на відповідному етапі її розвитку. До загальних критеріїв оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури були віднесені: 1) досягнення максимально можливих для конкретних умов результатів професійної підготовки фахівця; 2) виконання нормативів часу, який відводиться на професійну підготовку в цілому і на проведення аудиторних занять зокрема; 3) максимальна відповідність результатів соціально обумовленим цілям, поставлених суспільством перед вищою школою. Кожна складова моделі оптимізації професійної підготовки визначається за своїми критеріями. Так, ефективність управління вищим закладом освіти має два критерії: досягнення максимально можливих для конкретних умов результатів та мінімальна затрата часу й зусиль при цьому. Що стосується діяльності керівника ВНЗ (структурним підрозділом), то її ефективність визначається за трьома критеріями: зміст діяльності (обсяг і якість виконаної роботи); ступінь згуртованості колективу за певний період роботи; авторитет керівника (його виборність).

4. На основі дидактичних підходів до оптимізації визначено шляхи вдосконалення професійної підготовки вчителів фізичної культури в вищих педагогічних навчальних закладах за такими напрямками: 1) організація професійної підготовки на адміністративному й навчальному рівнях (упровадження кредитно-модульної технології в навчальний процес, застосування програмно-цільового підходу під час організації науково-дослідної роботи студентів і професорсько-викладацького складу, різних видів практик, спортивно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходів); 2)

узгодження змісту навчального плану підготовки вчителів фізичної культури з програмами підготовки відповідних фахівців у Європейських країнах та уніфікація їх в межах України; 3) використання міждисциплінарних і внутрішньо дисциплінарних зв'язків за рахунок створення інтегрованих курсів; 4) застосування навчально-методичних комплексів (навчальні програми, посібники, діагностичні засоби оцінювання знань, умінь і навичок); 5) організація самостійної роботи студентської молоді (створення належних умов на основі наявності комп'ютерних технологій з можливістю виходу в Інтернет, розробка електронних підручників, навчально-методичних карток); 6) включення в практичну частину занять завдань для формування інтеграційної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

5. Розкрито особливості впровадження програмно-цільового підходу у процес професійної підготовки вчителів фізичної культури у ВНЗ, який включає в себе: 1) етапи розробки програмно-цільового підходу (передцільова, цільова, програмна, організаційна, практична, контролю та діагностики, отримання результату), 2) рівні розробки і впровадження в навчальний процес програм (загальноуніверситетський, факультетський (інститутський), груповий (кафедральний), особистісний рівень) та 3) наявність самих програм (виконавча, контролю й корекції). Особливістю програмно-цільового підходу є пріоритет головної мети, орієнтування на кінцевий результат при використанні програм, які розробляються. Робота за запропонованою схемою сприяє у повному обсязі досягненню цілей, поставлених перед педагогічним колективом і студентською молоддю. Розроблені програми дають можливість вчасно виявити недоліки і внести корективи для успішної реалізації поставлених завдань.

6. Науково обґрунтована, розроблена і впроваджена модель оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури за кредитно-модульною системою організації навчального процесу, яка складається з трьох періодів: пропедевтичного, навчання й підсумкового. Доведено, що найбільш оптимальним способом розробки і побудови змісту професійної підготовки студентів за напрямом 6.010201 «Фізичне виховання» є модульне структурування навчальної документації, яке дає можливість систематизувати навчальний матеріал за рахунок створення інтегрованих курсів; сприяє науково-методичному узгодженню всіх частин курсів на основі міждисциплінарних і внутрішньодисциплінарних зв'язків та введенню рейтингового оцінювання рівня готовності студентів до роботи за вибраним фахом, організації самоосвітньої діяльності студентів.

7. На основі вивчення науково-методичної літератури, аналізу досвіду роботи викладачів вітчизняних та зарубіжних вищих навчальних закладів обґрунтовано критерії та показники сформованості професійних знань, умінь і навичок майбутніх учителів фізичної культури. Діагностична технологія оцінювання успішності за рейтинговою системою передбачає оцінку готовності студента за мотиваційним, когнітивним і діяльнісним критеріями,

що визначають потребно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-технологічний та інтеграційний компоненти, які складають основу професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

8. Формувальний експеримент підтвердив гіпотезу щодо ефективності моделі оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури на основі виявлених показників готовності до професійної діяльності. На підставі якісного аналізу отриманих результатів (спостереження, анкетування, оцінка експертів, самоаналіз, порівняння), а також на основі узагальнення всіх видів діяльності отримані показники, що засвідчують тенденцію до позитивної динаміки готовності студентів до професійної діяльності як вчителя фізичної культури.

Результати досліджень засвідчують, що переваги КМСОНП полягають у використанні тестових завдань, орієнтації на кінцевий результат та позитивну психологічну атмосферу в групі. Найбільші труднощі для студентської молоді викликає дуже велика самостійність при вивченні дисциплін та незвична форма контролю знань і умінь майбутніх учителів фізичної культури. Крім цього, ті студенти, які мають навички самостійної роботи, високу мотивацію до навчання, впевненість щодо потенційної здатності організувати та здійснювати власну діяльність, необхідну для досягнення певної мети, просуваються у процесі здобуття знань значно швидше, ніж ті, що звикли бути пасивними учасниками навчального процесу. Також зменшення аудиторної роботи приводить до збільшення кількості часу, яку студенти витрачають на заняття фізичною культурою і спортом.

Ефективність розробленої моделі й запропонованих технологій підтверджується позитивною динамікою якісної підготовки студентів, проявом якої є те, що за всіма компонентами професійної компетентності вони покращили свій результат на чотирьох рівнях готовності до професійної діяльності вчителя фізичної культури.

9. Теоретично обґрунтований та експериментально перевірений методичний інструментарій реалізації моделі оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури та впроваджений у практику на основі авторського навчально-методичного комплексу, що охоплює: розроблений навчальний план за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» (за кредитно-модульною системою); у співавторстві - навчально-методичний посібник, який побудований на засадах модульної технології; за загальною редакцією автора - комплект типових програм з інтегрованих курсів, що увійшли до запропонованого плану; структура комплексного контролю знань, умінь і навичок фахівців фізичного виховання і спорту; навчально-методична картка для самостійного вивчення матеріалу з інтегрованих курсів «Теорія і методика фізичної культури», «Теорія і методика викладання спортивних і рухливих ігор»; структура навчального плану й інтегрованого курсу для інформаційних пакетів; комплекс програм: виконавчої, контролю і корекції для успішного управління структурними підрозділами в процесі

впровадження новітніх технологій за допомогою програмно-цільового підходу. Розроблена єдина технологія діагностики знань й умінь студентів з різних видів контролю (проміжний і підсумковий), з урахуванням усіх видів навчальної діяльності, яку можна успішно використовувати в процесі опанування теоретичними й практичними дисциплінами.

10. Проведене дослідження дозволяє сформулювати практичні рекомендації, зокрема фаховим науково-методичним комісіям МОН України щодо впровадження його результатів на теоретичному й практичному рівнях. На теоретичному рівні результати досліджень можуть використовуватися для розробки концепції професійної підготовки студентів за напрямом 6.010201 «Фізичне виховання» та галузевих стандартів, удосконалення ОКХ і ОПП галузі знань 0102 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини», для методологічного забезпечення системи спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи в вищих педагогічних навчальних закладах.

Наукове дослідження не вичерпує всіх основних завдань оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури. Подальшого вивчення потребує розробка ефективної методики професійного відбору фахівців з напрямку підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» у вищі навчальні заклади, вдосконалення тестів і завдань для державної підсумкової атестації випускників та діагностики знань і вмінь майбутніх учителів фізичної культури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Тимошенко О.В. Оптимізація професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури: монографія / Олексій Валерійович Тимошенко. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 420 с.

Навчально-методичні посібники та матеріали

2. Тимошенко О. В., Мішаровський Р. М. Основи теорії та методики викладання спортивних і рухливих ігор: навчально-методичний посібник / О.В. Тимошенко, Р.М. Мішаровський. - К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 257 с. (*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України*).

3. Тимошенко О.В. Діагностика знань, умінь і навичок з практичних дисциплін у студентів зі спеціальності 6.010201 Фізичне виховання: навчально-методичний посібник / О.В. Тимошенко. - К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 45 с.

4. Навчально-методичний комплекс з напрямку підготовки 0102 Фізичне виховання, спорт, здоров'я людини, зі спеціальності 6.010201 Фізичне виховання / За заг. ред. О.В. Тимошенка. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 291 с.

Статті в наукових фахових виданнях

5. Тимошенко О.В. Деякі аспекти професійної підготовки вчителів фізичної культури в контексті приєднання до Болонського процесу / О.В. Тимошенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. / Редкол.: Т.І. Сущенко (відп. ред) та ін. – К.; Запоріжжя, 2004. – Вип. 33. – С. 371-377.
6. Тимошенко О.В. Теоретичні засади контролю знань і умінь майбутніх учителів фізичної культури на основі застосування модульно-рейтингової технології оцінювання / О.В. Тимошенко // Педагогічний процес: теорія і практика. – К., 2005. – Вип. 2. – С. 125-134.
7. Тимошенко О.В. Використання програмно-цільового підходу в організації спортивно-масових заходів майбутніх учителів фізичної культури / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наукова монографія / О.В. Тимошенко; За ред. проф. С.С. Єрмакова. – Х.: ХДАДМ (ХХП), 2007. №12. – С. 137-141.
8. Тимошенко О.В. Вплив особистості керівника на оптимізацію професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури / О.В. Тимошенко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Наук.-метод. журн. – 2007. – Вип. I-II. – С. 55-62.
9. Тимошенко О.В. Методика створення навчальних модульних програм для майбутніх учителів фізичної культури / О.В. Тимошенко // Педагогічний процес: теорія і практика. – К., 2007. – Вип. 2. – С. 148-158.
10. Тимошенко О.В. Технологія впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу під час професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури / О.В. Тимошенко // Фізичне виховання в школі: наук.-метод. журн. – К., 2007. – № 4. – С. 48-52.
11. Тимошенко О.В. Комплексно-цільовий підхід до удосконалення навчальних планів підготовки майбутніх учителів фізичної культури / О.В. Тимошенко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Наук.-метод. журн. – 2007. – Вип. III-IV. – С. 135-142.
12. Тимошенко О.В. Професійна підготовка вчителів фізичної культури із позиції сучасних вимог європейського освітянського простору / Наукові записки: [збірник наукових статей] // М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; укл. Л.Л. Макаренко. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – Випуск LXX -(70). – С. 164-172.
13. Тимошенко О.В. Особливості використання модульно-рейтингового оцінювання успішності студентів зі спеціальності «Фізичне виховання» під час вивчення дисципліни «Теорія і методика викладання спортивних і рухливих ігор». / О.В. Тимошенко // Фізичне виховання в школі: наук.-метод. журн. – К., 2007. – № 5-6. – С. 51-54.
14. Тимошенко О.В. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури на основі програмно-цільової технології управління /

О.В. Тимошенко // Фізичне виховання в школі: наук.-метод. журн. – К., 2008. – № 1. – С. 46-51.

15. Тимошенко О.В., Медведєва І.М. Впровадження модульно-рейтингової технології оцінювання в навчальному процесі майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наукова монографія / О.В. Тимошенко; За ред. проф. С.С. Єрмакова. – Х.: ХДАДМ (ХХІІІ), 2007. – С. 125 – 132.

16. Тимошенко А.В., Медведєва І.М. Дидактические основы создания учебных модульных программ по практическим дисциплинам в процессе подготовки специалистов по физическому воспитанию и спорту / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наукова монографія / О.В. Тимошенко; За ред. проф. С.С. Єрмакова. – Х.: ХДАДМ (ХХІІІ), 2007. №. – С. 133 – 136.

17. Тимошенко О.В. Формування психофізіологічної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності на основі кредитно-модульної технології навчання / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наукова монографія / О.В. Тимошенко; За ред. проф. С.С. Єрмакова. – Х.: ХДАДМ (ХХІІІ), 2008. №3. – С. 129-134.

18. Тимошенко О.В. Програмно-цільовий підхід як оптимальна умова управління під час впровадження новітніх технологій у ВНЗ / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наукова монографія / О.В. Тимошенко; За ред. проф. С.С. Єрмакова. – Х.: ХДАДМ (ХХІІІ), 2008. №5. – С. 143-147.

19. Тимошенко О.В. Актуальні питання оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наукова монографія / О.В. Тимошенко; За ред. проф. С.С. Єрмакова. – Х.: ХДАДМ (ХХІІІ), 2008. №7. – С. 114 – 119.

20. Тимошенко О.В. Комплексна система управління якістю підготовки майбутніх учителів фізичної культури / Наукові записки: [збірник наукових статей] // М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; укл. Л.Л. Макаренко. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – Випуск LXXI -(71). – С. 204-212.

21. Тимошенко О.В. Шляхи оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах розвитку сучасної освіти в Україні / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наукова монографія / О.В. Тимошенко; За ред. проф. С.С. Єрмакова. – Х.: ХДАДМ (ХХІІІ), 2008. №9. – С. 125 – 132.

22. Тимошенко О.В. Інновації в управлінні професійною підготовкою майбутніх учителів фізичної культури в умовах реформування вищої освіти /

Проблеми педагогічних технологій // Збірник наукових праць. – Луцьк, 2008. – Випуск 1/2008 (№38). – С. 217-224.

23. Діагностика навчальних досягнень майбутніх учителів фізичної культури з використанням новітніх технологій / О.В. Тимошенко // Освіта Донбасу: науково-методичне видання. – Луганськ, 2008. - №2-3 (127-128). – С.90-95.

24. Тимошенко О.В. Визначення ефективності застосування моделі оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наукова монографія / О.В. Тимошенко; За ред. проф. С.С. Єрмакова. – Х.: ХДАДМ (ХХП), 2008. №10. – С. 111-116.

25. Тимошенко О.В. Моніторинг впровадження новітніх технологій в навчальний процес студентської молоді / Наукові записки: [збірник наукових статей] // М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; укл. Л.Л. Макаренко. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – Випуск LXXIV - (74). – С. 208-219.

26. Тимошенко О.В. Технологія оцінки якості освіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 11: збірник наукових праць // За ред. П.В. Дмитренка, В.Д. Сиротюка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 299-305.

Статті у збірниках матеріалів Міжнародних і Всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій

27. Тимошенко О.В. Дослідження оздоровчої ефективності занять фізичним вихованням студентів гуманітарних спеціальностей / Фізичне виховання та спорт у вищій школі. За здоровий спосіб життя // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя 19-20 жовтня 2005 р. / Ред Н.П. Голева. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2005. – С.77 – 80.

28. Тимошенко О.В. Ідеї М.П.Драгоманова про створення єдиного освітнього простору у контексті сучасної педагогічної теорії / Другі Міжнародні драгомановські читання: Матеріали. 27 – 28 жовтня 2006 р. // Укл. Г.І.Волинка, Л.Л.Макаренко, О.П.Симоненко. – Випуск I. – К.: вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. - С. 173-177.

29. Тимошенко О.В. Технологія впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу під час здійснення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури / Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи: монографія / За заг. ред. М. Лук'янченка, А.Матвєєва, А.Подольських, Ю. Шкрєбтія. - Дрогобич: КОЛО, 2007. – С. 537 – 543.

30. Тимошенко О.В. Організація і проведення спортивно-масових заходів у ВНЗ з використанням новітніх технологій управлінн. / Сучасні

проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України: Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – С.506-515.

Публікації в інших виданнях

31. Тимошенко О.В. Технологія застосування модульно-рейтингової оцінки успішності в навчальному процесі студентів зі спеціальності «фізичне виховання» / Теорія і методика фізичного виховання і спорту: науково-теоретичний журнал. – Київ: «Олімпійська література». – 2005. -№4. – С.72 - 76.

32. Тимошенко О.В., Похолєнчук Ю.Т., Арзютов Г.М. Закон оптимізації багаторічної поетапної підготовки студентів у спорті / Вісник Прикарпатського університету. Серія фізична культура. – Івано-Франківськ, 2006. - Вип. II. - С. 62 – 80.

АНОТАЦІЇ

Тимошенко О.В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2009.

У дисертаційному дослідженні визначено шляхи оптимізації професійної підготовки фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах, розроблено структурно-функціональну модель оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Сформовано концептуальні засади застосування програмно-цільового підходу в управлінні професійною підготовкою студентів у ВНЗ, доведено, що в управлінні професійною підготовкою майбутніх фахівців велике значення має керівник підрозділу. Науково обґрунтовано сутність кредитно-модульної системи організації навчального процесу; розроблено і впроваджено технологію професійної підготовки за кредитно-модульною системою, яка складається з трьох періодів: пропедевтичного, навчання і підсумкового.

Запроваджено комплекс діагностичних засобів оцінювання знань і вмінь студентів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, розроблено єдину технологію діагностики знань і вмінь студентів та підтверджено ефективність моделі оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури на основі виявлених показників готовності до професійної діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури, кредитно-модульна технологія, рейтингова система, програмно-цільовий підхід, науково-методичне забезпечення.

Тимошенко А.В. Теоретико-методические основы оптимизации профессиональной подготовки учителей физической культуры в высших учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2009.

В диссертации теоретически обобщен та научно обоснован комплекс вопросов, связанных с возможностью оптимизации профессиональной подготовки специалистов физического воспитания и спорта в условиях высшего учебного заведения. Научно обоснована концепция профессиональной подготовки, построенная на основе теории оптимизации. Разработана модель выбора средств и методов оптимизации, которые способствуют повышению эффективности профессиональной подготовки учителей физической культуры в условиях развития современного образования Украины, выявлены особенности использования различных видов образовательных технологий в ходе управления и организации учебного процесса при теоретической и практической подготовке будущих специалистов физического воспитания и спорта.

Определены пути оптимизации профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры в высших учебных заведениях по таким направлениям: 1) организация профессиональной подготовки на административном и учебном уровнях; 2) согласование содержания учебного плана подготовки учителей физической культуры с программами подготовки таких специалистов в европейских странах и унификация их в Украине; 3) создание интегрированных курсов и использование в них междисциплинарных и внутренидисциплинарных связей; 4) использование учебно-методических комплексов; 5) организация самостоятельной работы студентов; 6) включение в практическую часть занятий задач формирования интеграционной компетентности будущих специалистов.

Раскрыта суть термина «оптимизация профессиональной подготовки» и разработана модель оптимизации профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры. Под оптимизацией профессиональной подготовки необходимо понимать целенаправленный выбор педагогами наилучшего варианта построения процесса, который обеспечивает за определенное время максимальный результат, что отвечает потребностям общества касательно подготовки специалиста.

Критерии оптимизации переводят общие критерии профессиональной подготовки на реальные возможности педагогической системы на определенном этапе ее развития. К критериям оптимизации профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры относятся: 1) достижение максимально возможных для конкретных условий результатов профессиональной подготовки специалиста; 2) выполнение

нормативов времени, которое отводится на профессиональную подготовку вообще и на проведение аудиторных занятий в частности; 3) максимальное соответствие результатов социально обусловленным целям, которые поставлены обществом перед высшей школой.

Сформированы концептуальные основы использования программно-целевого подхода в управлении профессиональной подготовкой специалиста в ВУЗ. Содержание программно-целевого подхода управления подготовкой будущих учителей физической культуры включает в себя: 1) этапы разработки программно-целевого подхода; 2) уровни разработки и внедрения в учебный процесс программ; 3) наличие этих программ. Особенностью программно-целевого подхода является приоритет главной цели, ориентирование на конечный результат при использовании программ, которые разрабатываются. Работа по предложенной схеме способствует в полном объеме достижению цели, которая поставлена перед педагогическим коллективом и студентами. Доказано, что в управлении профессиональной подготовкой будущего специалиста большое значение имеет руководитель подразделения. Основными критериями его работы в высшей школе касательно оптимизации отношений, которые управляются, является: содержание деятельности, степень сплоченности коллектива за определенное время работы и авторитет руководителя.

Научно обоснована суть кредитно-модульной системы организации учебного процесса будущих учителей физической культуры. Разработана и внедрена технология профессиональной подготовки по кредитно-модульной системе, которая состоит из трех периодов: пропедевтического, обучения и итогового. Доказано, что наиболее оптимальным способом разработки и построения содержания профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры является модульное структурирование учебной документации, которое дало возможность систематизировать учебный материал за счет создания интегрированных курсов; способствует научно-методическому согласованию всех частей курса на основе междисциплинарных и внутринедисциплинарных связей; введению рейтингового оценивания уровня готовности студентов к работе по избранной специальности; организации самостоятельной деятельности студентов.

Внедрен комплекс диагностических средств оценивания знаний и умений студентов с использованием информационно-коммуникационных технологий. Определены преимущества рейтинговой системы оценивания успеваемости студентов. Разработана единая технология диагностики знаний и умений студентов. Диагностическая технология оценивания успеваемости студенческой молодежи по рейтинговой системе предусматривает оценку готовности студента по мотивационным, когнитивным, деятельностным критериями, которые определяют потребностно-мотивационный, когнитивный, деятельностно-технологический и интеграционный

компоненты, составляющие основу профессиональной компетентности будущего учителя физической культуры.

Эффективность разработанной модели и предложенных технологий подтверждается положительной динамикой качественной подготовки студентов, проявлением которой является то, что по всем компонентам профессиональной компетентности студенты улучшили свой результат на четырех уровнях готовности к профессиональной деятельности учителя физической культуры.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущего учителя физической культуры, кредитно-модульная технология, рейтинговая система, программно-целевой подход, научно-методическое обеспечение.

Tymoshenko O.V. Theoretical-methodological bases of optimization future physical training teachers' professional preparation in Higher Educational Institutions. - Manuscript.

Dissertation for doctor's degree in Pedagogical science, speciality 13.00.04 - Theory and methods of professional education. - Kiev, 2009.

It is denoted ways of optimization professional preparation specialists in Higher Educational Institutions, developed structural functional model of optimization future physical training teachers' professional preparation in dissertation.

It is formulated bases of using program-target approach in management of students' in Higher Educational Institutions, proved that manager has great sense in management of future specialists' professional preparation. Scientifically substantiated sense of credit-module system organization of training, developed and implanted the technology of professional preparation by credit-module system, which consists of three periods: preparatory, studying and drawing a conclusion.

It is established complex of diagnostically ways of estimating students' knowledge and skills using information-communication technology, developed single technology of students' knowledge and skills confirmed effectiveness of model of optimization future physical training teachers' professional preparation based on exposed figures of preparation to professional activity.

Key words: professional preparation of future physical training teachers', credit-module technology, rating system, program-target approach, scientifically-methodical support.